

цепція, стратегія, перспективи / Вісник НУ “Львівська політехніка” “Логістика”. – 2002. – № 446. – С. 51 – 59. 8. Крикавський Є.В. Логістичне управління. Логістична стратегія // Економічна енциклопедія. У 3-х т. – К., 2001. – Т. 2. – С. 206 – 207. 9. Ciesielski M. *Logistyka w strategiach firm*. PWN. – Warszawa – Poznań, 1999.

УДК 658

І. Кулас

Економічна академія, м. Катовіце, Республіка Польща

ЧИСТІШЕ ВИРОБНИЦТВО І ЙОГО РОЛЬ В ІНТЕГРОВАНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В АСПЕКТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

© Кулас І., 2003

Чистіше виробництво, яке розвивається разом із суттю і виміром врівноваженого розвитку, відіграє основну роль в управлінні підприємством. Це приводить до поступового перетворення виробничих процесів у напрямку чистих технологій і так званого екопродукту, забезпечує поточну і довготермінову рентабельність підприємства. Воно створює збірник внутрішніх екологічних норм щодо якості процесів і виробів, якості праці і оточення, а також створює систему зінтегрованого (екологічного) управління підприємством згідно з вимогами врівноваженого розвитку.

Cleaner production developing with content and dimension of sustainable development has the main role in company management. It caused gradual transformation of production processes towards clean technologies and ecoproduct. This also ensures current and long-term company's profitability. It creates a collection of internal ecological standards concerned quality of processes, products, work and environment and also integrated (ecological) company's management consistent with sustainable development requirements.

Створена в глобальному масштабі і в масштабі окремих країн концепція врівноваженого розвитку створила філософію нового підходу до процесів суспільно-господарського розвитку, яка пристосовує господарську активність до можливостей середовища.

Метою сталого розвитку є тривале покращання якості життя суспільств у міжгенераційному вимірі і в глобальному масштабі через тісне зінтегрування екологічно обумовленого розвитку – утримання екологічних функцій (екологічні цілі), ефективного господарювання (економічні цілі) і суспільно справедливого розвитку (суспільні цілі).

Прийняття більшістю високорозвинутих країн сталого розвитку як провідної стратегії, більш тісна інтеграція екологічної політики з секторними політиками, необхідність дотримання багатьох принципів (у тому числі запобігання, найкращої доступної техніки ВАТ, “той, хто забруднює, той платить”, громадської партиципації), а також зростання значення екологічних норм для конкурентоспроможності виробів і фірм на ринку схиляє або змушує керівництво промислових підприємств до декларування у стратегічному вимірі проекологічних стратегій розвитку і ініціювання в операційному вимірі проекологічного управління підприємством.

Процес проєкологічного управління полягає у врахуванні в широкому розумінні цього слова захисту середовища в управлінні основними засобами підприємства, а також в сукупності його дій та функцій, які беруться багатокритеріально, щоб забезпечити довготривалу, – яка враховує в інтегрований спосіб економічні, суспільні і екологічні критерії, – (зінтегровану) ефективність господарської діяльності, яку виділяє врівноважений розвиток [1].

У процесі проєкологічного управління підприємством ключовими питаннями є процеси виготовлення. Вони становлять основне джерело забруднень, а також обтяжень підприємства екологічними витратами. Звідси мінімізація екологічної обтяжливості виробничих процесів, а також виготовлених продуктів є одним з пріоритетних напрямків дій.

Підхід до захисту середовища в процесах виготовлення може носити характер [2]:

- зберігаючий – інфраструктурний;
- превентивний – технологічно і продуктово зінтегрований.

Сьогодні основне значення для підприємств має середовищна превенція, тобто відхід від дорогих інвестицій та інфраструктурних дій, які усувають негативні екологічні наслідки процесів виготовлення і надання переваги дешевшим рішенням, які запобігають цим наслідкам. Дії, скеровані на розвиток чистих технологій, – так звана технологічна інтеграція, а також виготовлення екологічно безпечних продуктів – так звана продуктова інтеграція – відображає концепція чистішого виробництва.

Концепція чистішого виробництва (яка визначається як система управління середовищем згідно зі стратегією CREMS [3]), яка полягає у неперервній, інтегрований, превентивній дії по відношенню до процесів, продуктів та послуг, щоб збільшити ефективність господарської діяльності, а також зменшити екологічний ризик процесів і виробів для людей і середовища [4].

По відношенню до виробничих процесів передбачається [5]:

- раціональне господарювання сировиною, матеріалами та енергоносіями, які використовуються в процесах виготовлення;
- виключення сировини і матеріалів, які є шкідливими для здоров'я людей і середовища;
- постійний аналіз і покращання виробничих процесів;
- впровадження нових одиничних процесів або нових технологій;
- критична оцінка господарювання відходами і відхід від методів їх післявиробничої утилізації.

В ієрархії дій, які проводяться – реалізуються в стратегіях “мінімізації, а також запобігання забрудненням”, – провідне місце займає уникання викидів забруднень через зміни сировини і матеріалів, покращання обслуговування або проекту виробу. Також важливим є впровадження широко трактованого рециклінгу, а, отже, замикання обігів матеріалів і сировини, повернення енергії, використання сировини з відходів. Останніми в ієрархії є операції і процеси нейтралізації забруднень і складування відходів.

Проєкологічна оптимізація виробничих процесів в технічному аспекті еволюціонує, від технічної екологічної інфраструктури, яка зменшує забруднення і відходи в процесі їх емісії, через інтегрований контроль виробничих процесів, який мінімізує емісії і відходи в ході процесу, до перепроєктування виробничих процесів або продукту, яке забезпечують чисті технології і висока якість кінцевого продукту. Потрібно підкреслити, що екологізація технологічних процесів не означає повної відмови від так званої технології “кінця труби”, однак виразно зменшує потребу у захисних пристроях, що при складності технологічних процесів має істотний економічний вимір для підприємства.

Програми чистішого виробництва, суттю яких є неперервність і поступовість проєкологічних дій, підкреслюють необхідність дотримання існуючого законодавства, досягнення користей як суспільно-екологічних, так і економічних, застосування технологічних рішень там, де це є можливо. Вони дають змогу проводити складання рейтингу проєкологічних заходів і вибір оптимальних рішень, які враховують як реалізаційні можливості підприємства, так і рентабельність господарської діяльності, яка проводиться. Превентивні стратегії середовища – “мінімізації і запобігання забрудненням” – розвинулись у господарській практиці внаслідок удокументованого переконання в існуванні технічних рішень (часто простих опцій), які забезпечують як екологічні – зменшення обтяжень середовища, так і економічні користі – зменшення безпосередніх виробничих витрат і екологічних витрат підприємства. На жаль, у багатьох випадках, зокрема в старих промислових галузях, які є традиційно обтяжливими для середовища, такі дії не проводяться, оскільки їм приписують нижчий ранг, ніж головним виробничим інвестиціям, які забезпечують економічну ефективність і можливість функціонування на ринку.

Економічна (фінансова) ефективність господарських суб’єктів детермінована правовими нормами і фінансово-податковою системою, які створюються державою. В ситуації недостатньої інтерналізації екологічних витрат, економічна ефективність господарських суб’єктів може бути досягнута (збільшена) завдяки прийняттю зовнішніх користей, можливо, перенесення витрат (екологічних і суспільних) на оточення. Ригористична екологічна політика держави, в якій правові норми, і зокрема інструменти посередньої регуляції, зводяться до ролі негативного стимулу, у випадку старих, екологічно обтяжливих промислових галузей, найчастіше призводять до їх занепаду з екологічних причин, генеруючи, своєю чергою, суспільні проблеми. Відсутність економічних інструментів держави, які стимулюють креативну інновацію (таких, як податкові пільги, прискорена амортизація, низька відсоткова ставка) і забезпечують свободу вибору рішень і господарську ефективність, не стимулюють впровадження чистішого виробництва в цих галузях.

Передумовами, які мотивують до застосування чистішого виробництва та екологізації виробничих процесів, є, передусім вплив оточення. Найчастіше це є суспільний тиск, який сьогодні є санкціонованим правом “доступу до інформації про середовище”, а в результаті цього – добровільними домовленостями з владою. У довготривалій перспективі і у міжнародному масштабі натомість це є вплив конкурентного оточення, пов’язаного з ринком проєкологічного покупця.

Загалом визнається, що висока екологічна свідомість суспільства, яка створює проєкологічний попит і споживання, є найбільш ефективною і результативною формою впливу на промислових виробників. Суспільна акцептація підприємства залежить у тому числі і від його позиції стосовно середовища, а його товари – від їх екологічної якості. Тому найбільш бажаною, а одночасно й цільовою моделлю функціонування підприємства в середовищі є продуктова інтеграція, охоплена також категорією чистішого виробництва.

Концепція чистішого виробництва, скерована на екологічно безпечний продукт, схиляє до обмеження негативного впливу продукту на оточення в усіх фазах його життєвого циклу – від розробки концепції і проекту продукту до фази після споживання. Реалізована через стратегію екопродукту, вона забезпечує відповідальність підприємства за продукт (в усіх його фазах), а через це – зміцнення продукту на ринку і екологічного “іміджу” фірми в оточенні. Ця стратегія зобов’язує до [6]:

- відповідного виготовлення, дистрибуції, використання та усунування залишків продуктів;

- задоволення очікувань клієнтів, працівників і локальних суспільств стосовно високої (у тому числі, екологічної) якості продукту і якості життя.

В аспекті управління істотними є:

- аналіз і оцінка впливу продукту в окремих його фазах на середовище;
- проведення на кожному етапі дій, які обмежують екологічну обтяжливість продукту; мінімальний діапазон дій визначають правові норми, а максимальний – технологічні, економічні, менеджерські можливості, а також конкурентні умови [7];

- проекологічна оптимізація процесу проектування виробу і технології.

Необхідно підкреслити, що найбільш ефективними для реалізації стратегії є дії, які проводяться на етапі проектних праць та праць з досліджень та розвитку. На пізніших етапах, при певній технології ці дії є більш складними, дорогими.

Представлена загалом концепція чистішого виробництва разом зі своїми реалізаційними процедурами генерує вимірні для підприємства та оточення користі (цілі): економічні, суспільні та екологічні. Економічні користі виникають з раціонального (ощадливого) господарювання засобами мінімізації забруднень та відходів, безпеки технологічних процесів для працівників і локального суспільства та високих якісних параметрів виробів, які забезпечують зростання збуту на екологічному ринку. Ці користі будуть тим більші, чим більш ригористичними будуть екологічні стандарти і інструменти економічного примусу, а передусім преференції екологічно свідомого споживача. Суспільні користі зводяться до: безпечних умов і комфорту праці працівників, захисту їх здоров'я і здоров'я локального суспільства, і, як наслідок, кращої, вищої якості життя суспільства. Екологічні ж користі – це передусім виключення з виробництва сировини, яка є небезпечною для здоров'я людей і середовища, обмеження забруднень і відходів, а через це – покращання якісних параметрів компонентів середовища, раціоналізація використання засобів, зокрема невідновлюваних, які у довготривалій перспективі забезпечують утримання екологічних функцій суспільно-господарського розвитку.

Дії, які проводяться на користь обмеження екологічної обтяжливості функціонування підприємства та його виробів, створили передумови виникнення в теорії управління концепції інтегрованої системи управління підприємством, яка охоплює управління: якістю виробів, безпекою праці і захисту середовища [8].

Управління якістю виробів вимагає постійного вдосконалення проектної якості виробів і процесів виготовлення, у тому числі, екологічної якості. Аналіз життєвого циклу продукту в чистішому виробництві створює передумови:

- прийняття рішень, які стосуються проекологічної модернізації або оптимізації проектування виробу і технології;

- розробки стратегії у сфері екологістики виробів та їх упакувань;

- розробки програм екологічного позначення.

Сформульовані на їх підставі екологічні профілі виробів, які є комплексом основних інформацій про продукт, мають характер внутрішніх екологічних норм, які є промоцією продуктів підприємства. Вони можуть також бути джерелом екологічної інформації, яка використовується в процесі проекологічної сертифікації виробу, тобто екопозначення.

Управління безпекою праці і здоров'ям стимулює процес відповідальності усіх працівників за здоров'я і безпеку власну і оточення, а також за ефективність (зінтегровану)

підприємства. Набуває характеру внутрішніх регуляцій, які стосуються щоденної поведінки (узгодженої з нормами) працівників підприємства, як і уникання дій, які у майбутньому можуть створювати загрозу для здоров'я працівників та оточення. Їх метою згідно з правилами чистішого виробництва є:

- забезпечення безпеки і комфорту праці;
- уникання правової і фінансової відповідальності підприємства за умови праці, які не відповідають нормам, а також шкоди, завдані працівникам, суспільству або середовищу;
- забезпечення доброго, приязного до середовища іміджу підприємства в думках працівників, локального суспільства і влади.

Оцінку функціонування цих норм, а також контроль за їх дотриманням ведуть внутрішні екологічні рапорти.

Управління охороною середовища концентрується згідно з процедурою поведінки, що міститься в програмах чистішого виробництва, на прийняття менеджментом підприємства добровільних зобов'язань щодо проекологічних дій, які раціоналізують споживання засобів, обмежують емісію забруднень, а також ризик нараження працівників і суспільства на втрату здоров'я і погіршення якості життя в результаті господарської діяльності, яка проводиться.

Практичну оцінку декларованих норм проекологічної поведінки підприємств надають зовнішні екологічні рапорти, які є інструментом стратегічного контролю функціонування системи управління середовищем на підприємстві. Ці рапорти, верифіковані зовнішніми аудиторами, становлять підставу клопотання про отримання сертифіката формалізованих систем управління середовищем, таких як EMAS Європейського Союзу і ISO 14000.

Необхідно зазначити, що істотні атрибути чистішого виробництва, до яких відносяться: запобігання забрудненням через передбачення, скерування коштів на розвиток підприємства, добровільність впровадження, неперервність застосування, універсальність, можливість застосування на будь-якому підприємстві, застосування екологічних процедур є компатибельними з вимогами міжнародних систем управління середовищем. Чистіше виробництво є однак більш дешевим для промислових підприємств, адже воно позбавлене високих витрат на верифікацію і адміністрування системами.

Сьогодні (після періоду розвитку у 90-х роках ХХ ст.) зацікавлення чистішим виробництвом у господарській практиці зменшується. Нічого дивного, адже чистіше виробництво є не лише найдешевшим, але й “найкоротшим шляхом” до стандарту ISO 14000 – важливого атрибута маркетингової стратегії підприємства у міжнародній конкуренції, яка пов'язана з проекологічним покупцем. В операційному управлінні промислових підприємств з'явилась також нова категорія – екологістика, яка, функціонально охоплюючи, у тому числі, питання техніки, інформації, організації охорони середовища, а також економії середовища [9], ідентифікується з концепцією і реалізаційними процедурами чистішого виробництва.

Ранг екологічних норм в управлінні підприємством вписує концепцію чистішого виробництва разом з її реалізаційними процедурами в інтегровану систему управління підприємств. Чистіше виробництво є своєрідним реалізаційним інструментом цієї системи. Понадто, інтегруючи економічні, суспільні і екологічні критерії господарської діяльності, чистіше виробництво стимулює процес впровадження на мікроекономічному рівні вимог врівноваженого розвитку.

1. Kulas I., Kuzstal J. Zarządzanie środowiskiem w przedsiębiorstwie. Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego. Kolegium Zarządzania. – Katowice, 2000 – S. 61 – 62.
2. Ibidem s. 64.
3. CPEMS – Cleaner Production Environmental Management System.
4. Poradnik

najlepszych metod działania w programach Czystszej Produkcji w Europie Środkowej i Wschodniej. Organization for Economic Cooperation and Development. – Paris 1995. 5. Poskrobko B. Przedsiębiorcy a ochrona środowiska. Cz. II. Zasady i systemy zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwie / Problemy ekologii, 1997. Nr. 5. 6. Kulas I., Kuształ J. Zarządzanie .... op.cit. – S. 78. 7. Poskrobko B. System zarządzania ochroną środowiska w przedsiębiorstwie. Ekonomia i środowisko. – Białystok, 1996. – Nr. 1 – 2. 8. Kulas I., Kuształ J. Zarządzanie ... op.cit. – S. 96 – 102. 9. Korzeń Z. Ekologistyka. Biblioteka Logistyka. – Poznań, 2001. – S. 18.

УДК 658.8+338

В.О. Лаганін, В.В. Лаганін, С.С. Саталкін
Національний університет “Львівська політехніка“

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МЕТАЛОПЛАСТИКОВИХ ВІКОН І ДВЕРЕЙ

© Лаганін В.О., Лаганін В.В., Саталкін С.С., 2003

Проведено аналітичний огляд ринку металопластикових вікон і дверей. Виявлено тенденції розвитку цього ринкового сегменту і подано висновки щодо перспектив його розвитку.

Analytic survey of windows and doors market is seen out. The development tendencies of this market segment are explored. The inferences from development perspectives of this market segment are done.

Україна останнього десятиліття відрізняється істотними перетвореннями у політичній, економічній і соціальній сферах. Основні зусилля в усіх сферах підприємницької діяльності повинні бути спрямовані на задоволення потреб споживачів, завоювання і зміцнення конкурентних позицій через нововведення, високу продуктивність, професіоналізм персоналу та належну якість товару. Важливою складовою підприємницької культури і інтегруючою функцією управління стає маркетинг.

Важливу роль в управлінні маркетинговою діяльністю відіграють комплексні дослідження товарних ринків. Маркетингові дослідження все частіше використовуються як основа для прийняття управлінських рішень на багатьох сучасних підприємствах України.

Характерною тенденцією сучасності є інтенсивне зростання сфери послуг. У багатьох країнах світу сфера послуг займає панівне місце в економіці. У сфері послуг створено 75 – 80 % усіх робочих місць і за прогнозами експертів найближчим часом кількість робочих місць збільшуватиметься виключно за рахунок сфери послуг. Ці тенденції зумовлюють зростання інтересу до маркетингу послуг.

Ринок віконно-дверних конструкцій або, як його ще називають, ринок світло-прозорих конструкцій є складовою будівельного ринку, якщо сегментування проводити за галузевою ознакою. Слід одразу ж зазначити, що цей ринок має всі характерні особливості, притаманні сфері послуг, з огляду на те, що товарна пропозиція на цьому сегменті поєднує матеріальний товар – вікно або двері, з наданням послуги – встановлення (монтаж) на потрібне місце.